

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MISIJA NA KOSOVU

Uslovi u kazneno-popravnim ustanovama i pritvornim
centrima na Kosovu

Prva procena

Decembar 2010.

Sadržaj

I. Uvod	3
II. Metodologija	4
III. Relevantni standardi ljudskih prava	5
1. Međunarodni standardi ljudskih prava.....	5
2. Odluke Evropskog suda za ljudska prava.....	6
a) Materijalni uslovi u ćelijama.....	7
b) Higijena.....	8
c) Hrana i voda.....	8
d) Medicinske usluge.....	8
e) Odgovarajući režim aktivnosti.....	8
f) Disciplinske i kaznene mere.....	10
g) Rešavanja po pritužbama.....	10
IV. Procena	10
1. Prva faza: Upoznavanje sa stanjem.....	10
2. Druga faza: Procena materijalnih uslova u kazneno-popravnim zavodima i pritvorskim centrima.....	12
2.1 Materijalni uslovi u ćelijama.....	12
2.2 Hrana i voda.....	15
2.3 Biblioteke.....	15
2.4 Otvoreni prostor za rekreaciju.....	16
2.5 Radni uslovi za osoblje.....	16
V. Perspektive	17
1. Perspektiva OEBS-ovog Projekta nadgledanja kazneno-popravnih zavoda i pritvorskih centara.....	17
2. Pristup.....	17
3. Uspostavljanje institucionalizovanog sistema poseta na Kosovu.....	18
VI. Zaključci i preporuke	19
1. Materijalni uslovi.....	19
2. Nadgledanje kazneno-popravnih zavoda i pritvorskih jedinica.....	20
VII. Aneks	21
1. Šema ustanova.....	21
2. Šema ustanova, pojedinačne ćelije.....	22

I. Uvod

Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju na Kosovu (OEBS) od samog početka prati stanje ljudskih prava i procenjuje dostupnost i delotvornost pravnih lekova uspostavljenih na Kosovu da bi se obezbedilo obeštećenje za moguće povrede ljudskih prava.¹ Nedostaci koji su istaknuti kroz programe nadgledanja OEBS-a saopštavaju se nadležnim institucijama radi preduzimanja odgovarajućih korektivnih mera sa ciljem da se postigne usaglašenost sa standardima ljudskih prava.

OEBS je od 2001. god. uključen u nadgledanje institucija za sprovođenje zakona na Kosovu, pre svega policije, i savetovanje odgovarajućih institucija i zainteresovanih strana o važećim standardima ljudskih prava.² Svrha OEBS-ovih aktivnosti nadgledanja i sveobuhvatne procene jeste da nadležnim institucijama posluže kao sredstvo za otklanjanje mogućih unutrašnjih nedostataka. U ovoj konkretnoj oblasti nadgledanja institucija odnosno organa za sprovođenje zakona, OEBS priprema izveštaje o institucionalnim i pravnim nedostacima³ koji nisu za javnost već samo za identifikovane lokalne institucije. Na primer, izveštaji o nadgledanju uslova u kazneno-popravnim ustanovama i pritvornim centrima se prosleđuju samo ministru pravde i komesaru Kazneno-popravne službe Kosova (komesar). S obzirom da je cilj OEBS-a da njegove aktivnosti imaju konkretan uticaj, izveštaji ne samo da identifikuju nedostatke, već daju konkretne i praktične preporuke za njihovo otklanjanje. Važno je istaći da OEBS u tome sledi kooperativni, a ne antagonistički pristup.

Ovaj kooperativni pristup OEBS-a omogućava kombinaciju nadgledanja, nejavnog izveštavanja, savetovanja i sprovođenja pratećih projekata, kao što su radionice na kojima se raspravlja o identifikovanim nedostacima u nadležnim institucijama. OEBS-ovi nezavisni i nejavni izveštaji mogu da posluže, između ostalog, Kazneno-popravnoj službi Kosova i Ministarstvu pravde kao sredstvo za privlačenje donatorskih sredstava.

Ovaj izveštaj predstavlja prvu, opštu procenu OEBS-a o uslovima u kazneno-popravnim ustanovama i pritvornim centrima na Kosovu, posebno u pogledu poštovanja ljudskih prava. OEBS je tokom nadgledanja procenjivao materijalne uslove u kazneno-popravnim ustanovama i pritvornim centrima, a posebno, između ostalih, veličinu i pretrpanost ćelije, rasvetu, ventilaciju, sanitarne uslove, otvoreni prostor za rekreaciju, toalete i tuševе. U principu, uslovi u kazneno-popravnim ustanovama i pritvornim centrima su zadovoljavajući. Međutim, nedostatak prostora i pretrpanost su pitanja koja treba rešiti u nekoliko kazneno-popravnih ustanova i pritvornih centara. Druga pitanja koja izazivaju zabrinutost su neodgovarajuće prirodno osvetljenje i cirkulacija vazduha u nekim ćelijama, loše stanje toaleta i tuševa i neadekvatan otvoreni prostor za rekreaciju u nekoliko kazneno-popravnih zavoda i pritvornih centara.

---

¹ Videti član 13. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP): „Svako kome su povredena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira da li su povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.“

² Sekcija za nadgledanje bezbednosti OEBS-ovog Odeljenja za ljudska prava i zajednice je zadužena za program nadgledanja.

³ Aktivnosti OEBS-a imale su konkretan uticaj, kao što je renoviranje policijskih ćelija za pritvor nakon četiri sveobuhvatne procene uslova u ovim ćelijama. Policija je takođe uspešno koristila ove objektivne nezavisne procene, koje uključuju i tabelu poređenja aktuelnog stanja ćelija sa međunarodnim standardima, kao sredstvo za dobijanje donatorskih sredstava za obnovu policijskih ćelija za pritvor.

Ovaj izveštaj govori i o drugim pitanjima, kao što su pristup kazneno-popravnim ustanovama i pritvornim centrima i izgledi u vezi sa budućim nadgledanjem tih ustanova na Kosovu, odnosno koliko je važno da se podstiče stvaranje održivog lokalnog mehanizma inspekcije.

Na zahtev komesara, OEBS će objaviti ovaj izveštaj. OEBS pozdravlja ovu odluku jer će uvećati uticaj izveštaja i omogućiti konstruktivne razgovore među organizacijama o tome kako ispraviti moguće nedostatke.

II. Metodologija

U realizaciji programa nadgledanja kazneno-popravnih ustanova i pritvorskih centara, OEBS je koristio pristup korak-po-korak na osnovu radnog okvira dostavljenog komesaru u februaru 2009. Tokom procene, OEBS je upoređivao aktuelnu situaciju u ustanovama sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

U prvoj fazi, OEBS je posetio komesara i sve uprave na Kosovu. Tokom prvih poseta procenjivani su uslovi u ćelijama, kao i sveukupni uslovi u objektima. Procenjivalo se stanje ne samo u prostorijama, već i brojčani odnos osoblje-pritvorenik/zatvorenik, uzimajući u obzir osoblje za sprovođenje zakona kao i drugo osoblje, npr. doktore. Zbog praktičnih razloga, u ovoj fazi nije bilo moguće proveriti uslove u velikom broju ćelija. Dakle, u svakom objektu je procenjen samo ograničen broj ćelija.

Na osnovu rezultate prve faze sačinjeni su upitnici i tabele kako bi se sprovela sistematska procena objekata Kazneno-popravne službe. U toj fazi je osoblje OEBS-a na terenu uspostavilo kontakte sa upravom ustanova koje se nalaze u njihovoj zoni odgovornosti.⁴ Osoblje OEBS-a je tokom svih faza saradivalo direktno sa komesarom i/ili njegovim osobljem radi dobijanja i upoređivanja podataka.

OEBS je na kraju druge faze pripremio ovaj izveštaj za ministra pravde i komesara. Rezultati prve i druge faze su iz praktičnih razloga spojeni u jedan izveštaj.

O nacrtu izveštaja je raspravljano sa kazneno-popravnom službom Kosova tokom radionice održane 24. septembra 2010. Upravnici objekata, kao i komesar kazneno-popravne službe su se u načelu složili sa nalazima OEBS-a i uputili u nedavna renoviranja. Nakon radionice, OEBS je, prilikom poseta oktobra 2010, proverio podatke dobijene od kazneno-popravnog osoblja. Ovaj izveštaj odražava ove ispravke.

Da bi utvrdio kako se sprovode preporuke, OEBS ce izvršiti ponovnu procenu i obavestiti kazneno-popravnu službu o eventualnim izmenama i poboljšanjima. Pored toga, OEBS planira da napiše izveštaj o pravima zatvorenika i pritvorenih lica.⁵

---

⁴ Terensko osoblje OEBS-ove Sekcije za nadgledanje bezbednosti je raspoređeno u svih šest policijskih regiona na Kosovu, odnosno u Ferizaj/Uroševcu, Gjilan/Gnjilanu, Mitrovicë/Mitrovici, Pejë/Peći, Prishtinë/Prištini i Prizrenu.

⁵ Aktivnosti OEBS-ovog Sekcije za nadgledanje bezbednosti ne pokrivaju pravo uhapšenih lica na pravično suđenje. Ovo pitanje pokriva OEBS-ova Sekcija za nadgledanje pravnog sistema, koje je takođe izdala javne izveštaje u novembru 2009. (Deo 1.) i martu 2010. (Deo 2) o „*Primeni pritvora u krivičnim postupcima na Kosovu: Sveobuhvatni pregled i analiza preostalih problema.*“

III. Relevantni standardi ljudskih prava

1. Međunarodni standardi ljudskih prava

Prava pritvorenika i zatvorenika su zaštićena međunarodnim instrumentima za ljudska prava. Član 10(1) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGP) sadrži posebnu odrednicu koja se tiče pritvorenika i zatvorenika: „[s]a svim licima lišenim slobode postupaju se humano i s poštovanjem urođenog dostojanstva ljudske ličnosti“. Član 10(3) MPPG dalje propisuje da „[k]azneni sistem podrazumeva i postupanje sa zatvorenicima, čiji je suštinski cilj njihovo prevaspitavanje i ponovno uključenje u društvo“.

Pored toga, međunarodni instrumenti ljudskih prava apsolutno zabranjuju mučenje i druge načine zlostavljanja. Član 5. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UDLJP) predviđa da „[n]iko ne sme biti podvrgnut mučenju ili svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju“. Član 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP) i član 7. MPPG ponavljaju ovu obavezu. Štaviše, pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija (UN) i Saveta Evrope stvoreni su konkretni instrumenti za sprečavanje mučenja i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, odnosno Konvencija Ujedinjenih nacija protiv mučenja i drugog svirepog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (EKPM).

S obzirom na činjenicu da su lišeni slobode i nemaju kontrolu nad specifičnom prirodom sredine u kojoj borave, pritvorenici i zatvorenici su posebno podložni surovom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju. Pritvorenici i zatvorenici mogu da budu zlostavljani na različite načine, psihički i fizički od strane osoblja pritvora ili zatvora ili drugih pritvorenika i zatvorenika, ili tako što se izlažu lošim materijalnim uslovima.

Međutim, odredbe sadržane u ovim međunarodnim instrumentima su veoma uopštene i ne uspostavljaju nikakve specifične standarde u pogledu postupanja sa pritvorenicima i zatvorenicima. Stoga, i UN i Savet Evrope su pripremili standarde o postupanja sa zatvorenicima na osnovu tzv. mekog pravo, koje su autoritativne.

OEBS pribegava Standardnim minimalnim pravilima UN-a za postupanje sa zatvorenicima (Standardna minimalna pravila UN) i Evropska zatvorska pravila. Standardna minimalna pravila UN-a su usvojena 1950, sa ciljem da „se utvrdi ono što je opšte prihvaćeno kao dobar princip i praksa u postupanju sa zatvorenicima i upravljanju institucijama.“⁶ Evropska zatvorska pravila, koja je Komitet ministara Saveta Evrope usvojio 12. februara 1987., jesu zajednički regionalni standardi koji zatvorskim službama služe kao smernice za osiguravanje poštovanja ljudskih prava u njihovim objektima. Iako Standardna minimalna pravila UN-a nisu menjana i dopunjavana od njihovog usvajanja, Evropska zatvorska pravila su ažurirana 2006. godine „kako bi se uzela u obzir kretanja u kaznenoj politici, praksi izricanja kazni i celokupnom upravljanju zatvorima u Evropi.“⁷

OEBS se prvenstveno oslanja na rad Komiteta Saveta Evrope za sprečavanje mučenja (KSM).⁸ U principu, KSM je proizveo najiscrpnije dokumente koji se tiču praćenja uslova u

⁶ Standardna minimalna pravila UN-a za postupanje prema zatvorenicima, stav 1.

⁷ Preporuka (2006)2 Odbora ministara državama članicama u vezi sa Evropskim zatvorskim pravilima.

⁸ Komitet za sprečavanje mučenja je osnovan shodno Evropskoj konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (1987), da bi se ispitalo postupanje prema licima lišenim slobode.

zatvoru, policijskim ćelijama za pritvor i državnim institucijama (na primer, mentalno zdravstvenim ustanovama, kazneno-popravnim domovima za maloletna lica). Izveštaji KSM-a predstavljaju veoma korisno uputstvo za procenu usklađenosti uslova u zatvorima i pritvorskim centrima sa postojećim međunarodnim standardima. Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN-a je u avgustu 2004. potpisao tehnički sporazum sa Savetom Evrope u vezi sa EKPM, prema kojem KSM može da organizuje posete Kosovu da bi ispitao kako se postupa sa licima lišenim slobode.⁹ Ovo daje KSM-u mogućnost da poseti Kosovo i izvrši procenu uslova u zatvorima i pritvorskim centrima. Izveštaji KSM-a imaju prilično autoritativni status i dobijaju široku medijsku pažnju. Time se podstiču diskusije o ljudskim pravima i pritvoru/zatvoru, pitanju koje obično nije u centru pažnje javnosti. U lokalnim medijima se opširno razgovaralo o izveštaju KSM-a posle posete Kosovu 2007. i odgovoru UNMIK-a. Dakle, uloga KSM-a na Kosovu, kao jedinog tela van Kosova koje posećuje i procenjuje kazneno-popravne ustanove i pritvorske centre, je veoma važna.

Kao što je već rečeno, zabrana mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ne odnosi se samo na psihičko i fizičko zlostavljanje pritvorenika i zatvorenika, već i na materijalne uslove u kazneno-popravnim ustanovama i pritvorskim centrima. Prema KSM-u, duža izloženost lošim materijalnim uslovima, kao što su prepunjenost, neadekvatni higijenski uslovi i loš režim aktivnosti, može da bude štetna po zatvorenike.¹⁰ KSM je takođe primetio da se zlostavljanje može pojaviti u različitim oblicima, „od kojih mnogi ne moraju biti namerni, već su rezultat organizacionih nedostataka ili neadekvatnih sredstava.“¹¹

2. Odluke Evropskog suda za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je doneo nekoliko ključnih presuda o materijalnim uslovima u kazneno-popravnim ustanovama i pritvorskim centrima. Kao i KSM, ESLJP je utvrdio da izlaganje lošim materijalnim uslovima može da predstavlja nečovečno i ponižavajuće postupanje, odnosno povredu člana 3. EKLJP-a. Na primer, u slučaju *Peers protiv Grčke*, ESLJP je utvrdio da je zatvaranje podnosioca predstavke u skućenoj ćeliji bez ventilacije i prozora, gde je morao da koristi toalet u prisustvu drugog zatvorenika i bude prisutan dok taj drugi zatvorenik koristi toalet, predstavljalo ponižavajuće postupanje.¹² Takođe, u slučaju *Kalašnjikov protiv Rusije*, ESLJP je utvrdio da su „uslovi u pritvoru u kome je bio podnosilac predstavke, a posebno prenatrpano i nezdravo okruženje i njegov štetan uticaj na zdravlje i blagostanje podnosioca predstavke, kao i dužina vremenskog perioda tokom kojeg je bio pritvoren u takvim uslovima, predstavljali ponižavajuće postupanje.“¹³

ESLJP je takođe utvrdio da zatvori moraju da budu organizovani na takav način da se obezbedi „poštovanje dostojanstva pritvorenika, bez obzira na finansijske ili logističke teškoće.“¹⁴ Isto tako, Evropska zatvorska pravila predviđaju da „[u]slovi u zatvoru koji krše ljudska prava zatvorenika ne mogu da se opravdaju nedostatkom resursa“.¹⁵ Dakle, nedostatak finansijskih sredstava za poboljšanje opštih uslova u kazneno-popravnim

⁹ Sporazum između Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu i Saveta Evrope o tehničkim aranžmanima koji se odnose na Evropsku konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja, Prishtinë/Priština, 23. avgust 2004. Komitet za sprečavanje mučenja je poslednji put posetio Kosovo u martu 2007.

¹⁰ Komitet za sprečavanje mučenja, 2. Generalni izveštaj [CPT/Inf (92)3], stav 50, 13. april 1992.

¹¹ Ibid, stav 44.

¹² Evropski sud za ljudska prava, *Peers protiv Grčke*, Predstavka br. 28524/95, 19. april 2001, stav 75.

¹³ Evropski sud za ljudska prava, *Kalashnikov protiv Rusije*, Predstavka br. 47095/99, 15. jul 2002, stav 102.

¹⁴ Evropski sud za ljudska prava, *Mamedova protiv Rusije*, Predstavka br. 7064/05, 23. oktobar 2006, stav 63.

¹⁵ Evropska zatvorska pravila, stav 6.

ustanovama i pritvorskim centrima ne može da opravda uslove koji predstavljaju nečovečno ili ponižavajuće postupanje.

U nastavku će se detaljnije govoriti o međunarodnim standardima koji se odnose na materijalne uslove u ćelijama, higijenu, hranu i vodu, medicinske usluge i adekvatan režim aktivnosti, disciplinu, kažnjavanje i žalbe.

a) Materijalni uslovi u ćelijama

Komitet za sprečavanje mučenja nudi koristan pregled prihvatljivih standarda u ćelijama i ističe:

[...] ćelije u kojima su zatvorenici smešteni treba da pruže dovoljno životnog prostora zatvorenicima, da imaju dobro prirodno osvetljenje i provetravanje i odgovarajuće veštačko osvetljenje i grejanje. Sanitarna rešenja treba da omoguće zatvorenicima da obavljaju fiziološke potrebe u čistim i pristojnim uslovima; toalet bi trebao da bude smešten u ćeliji (po mogućnosti u odvojenom sanitarnom čvoru) ili treba da postoje načini koji omogućavaju zatvorenicima koji moraju da koriste toalet da budu pušteni iz svojih ćelija bez nepotrebnog odlaganja u svako doba dana ili noći. Poželjno je da u ćelijama bude dostupna tekuća voda, a zatvorenici bi trebali da imaju odgovarajući pristup tušu ili kupatilu. Ćelija treba da bude odgovarajuće opremljena (krevet, sto, stolica/hoklica, prostor za odlaganje stvari), sve prostorije/oprema moraju da budu u dobrom stanju, a zatvorenici bi trebali da održavaju svoj smeštaj u odgovarajuće čistom stanju.¹⁶

Veličina ćelija i broj zatvorenika su ozbiljni problemi jer prenaseljeni kazneno-popravni zavodi „mogu sa fizičkog aspekta da budu nehumani ili ponižavajući.“¹⁷ Što se tiče stope popunjenih kapaciteta, Standardna minimalna pravila UN-a preporučuju da pritvorenici budu smešteni u pojedinačnim ćelijama.¹⁸ Evropska zatvorska pravila takođe propisuju da zatvorenici tokom noći budu smešteni u pojedinačne ćelije, „osim tamo gde je za njih bolje da dele spavaonice.“¹⁹

Nema jasnih smernica po pitanju veličine ćelije, iako je KSM odredio određene smernice kroz svoje izveštaje za pojedine zemlje²⁰. Na primer, ćelija za jednu osobu koja iznosi 6 m² i 7 m² opisuje se kao adekvatna²¹, 8 m² kao razumna,²² a 9 m² kao ćelija dobre veličine za jednu osobu.²³ Ćelije za dva lica koje iznose 9 m² opisuju se kao tesne²⁴, a 11-12 m² kao

¹⁶ Komitet za sprečavanje torture, Izveštaj o Andori 1, stav 39 (2000).

¹⁷ Komitet za sprečavanje torture, 2. Opšti izveštaj o aktivnostima KSM, stav 46 (1992).

¹⁸ Standardna minimalna pravila UN-a, stav 9 (1).

¹⁹ Evropska zatvorska pravila, stav 18.5.

²⁰ Smernice koje je odredio KSM i one utvrđene od strane drugih organizacija ili institucija mogu se razlikovati. Na primer, UNMIK-ova Uredba 2004/46 o Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija od 19. novembra 2004 navodi da „prostorija u kojoj osuđenik živi i radi mora biti dovoljno velika da svaki osuđenik ima najmanje osam (8) kubnih metara prostora i adekvatan iznos prirodne i veštacke rasvete za rad i čitanje, grejanje i ventilaciju.“ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, 22. jula 2010, navodi da „prostorije u kojima osuđenik živi i radi mora biti dovoljno prostora za svakog optuženika da imaju najmanje osam (8) kubnih metara prostora, kada je to moguće četiri (4) kubnih metara za zatvorenike u zajedničkim ćelijama i devet (9) kubnih metara za pojedinačne ćelije i adekvatan iznos prirodne i veštacke rasvete za rad i čitanje, grejanje i ventilaciju.“ Međutim, pošto je KSM obavio najsveobuhvatnije poslove u vezi praćenja zatvora, policijskih pritvora, i državnih institucija, OEBS će se oslanjati na njihove smernice u vezi sa veličinom ćelija.

²¹ Vidi, na primer, Komitet za sprečavanje torture Izveštaj Velikoj Britaniji o poseti Severnoj Irskoj, paragraf 71 (2001); Komitet za sprečavanje torture, Izveštaj o Portugaliji 1, paragraf 102 (1994).

²² Vidi, na primer, Komitet za sprečavanje torture, Izveštaj o Nemačkoj 1, stav 85 (1993).

²³ Komitet za sprečavanje torture i Izveštaj o Velikoj Britaniji 3, stav 111 (2000).

²⁴ Vidi, na primer, Komitet za sprečavanje torture, Izveštaj o Islandu 1, stav 87 (1994).

primerene.²⁵ KSM preporučuje da bi u ćelijama gde boravi više osoba, prostor za svaku osobu trebao da iznosi najmanje 4m².²⁶ Udaljenost između zidova trebala bi da bude najmanje 2 m.²⁷

Pritvorenima i zatvorenima treba da se obezbedi krevet i odgovarajuća posteljina koju bi „trebalo menjati dovoljno često da bi se osigurala čistoća.“²⁸

b) Higijena

Pritvorenici i zatvorenici treba da budu u mogućnosti da se tuširaju najmanje dva puta nedeljno, ako je moguće i jednom dnevno.²⁹ Uprava zatvora mora da obezbedi toaletna sredstva kao i sredstva za čišćenje koja će im omogućiti da očiste svoje ćelije.³⁰ Takođe treba da postoje odredbe za zadovoljavanje sanitarnih potreba pritvorenica i zatvorenica.³¹

c) Hrana i voda

Pritvorenici i zatvorenici treba da imaju obezbeđena tri obroka dnevno.³² Hrana treba da ima „nutricionističku vrednost adekvatnu za zdravlje i fizičku snagu, da bude kvalitetno i dobro pripremljena i poslužena.“³³ Voda za piće treba da bude dostupna sve vreme.³⁴

d) Medicinske usluge

Uprava ustanove mora „zaštiti zdravlje zatvorenika i pritvorenika o kojima brine“.³⁵ Prema Standardnim minimalnim pravilima UN-a, stav 22, svaka kazneno-popravna ustanova ili pritvorski centar trebalo bi da ima na raspolaganju najmanje jednog kvalifikovanog lekara. Osim toga, pritvorenici i zatvorenici treba da imaju pristup psihijatru i stomatologu. Prema KSM, adekvatne zdravstvene usluge mogu imati „pozitivan uticaj na ukupan kvalitet života u okviru objekta u kojem se nude.“ Osim toga, neuspeh ustanova da pruže adekvatnu medicinsku negu može predstavljati nehumano ili ponižavajuće postupanje u skladu sa ESzLJP koji je potvrdio da ustanove moraju da obezbede zdravlje i blagostanje zatvorenika pružanjem „potrebne medicinske pomoći.“³⁶

e) Odgovarajući režim aktivnosti

Uprava zavoda ima dužnost da osigura da pritvorenici i zatvorenici imaju priliku da se promene i razviju. Reformacija i socijalna rehabilitacija koja vodi do reintegracije zatvorenika u društvo, osim ostalog, čini program aktivnosti kao što su obrazovanje, stručno osposobljavanje, aktivnosti tokom slobodnog vremena i kontakt sa spoljašnjim svetom. Ovaj plan aktivnosti omogućuje im da steknu nove veštine i znanja i da ostanu u kontaktu sa spoljašnjim svetom, što će im pomoći da se reintegrišu u društvo. Važno je napomenuti da program aktivnosti, uključujući rad, treba da bude dostupan kako osuđenima tako i licima u sudskom pritvoru jer „zatvorenici ne mogu jednostavno da budu bezposleni nedeljama,

²⁵ Vidi, na primer, Komitet za sprečavanje torture i Izveštaj o Velikoj Britaniji 3, stav 111 (2000), Izveštaj o Ujedinjenom Kraljevstvu (Severna Irska) 2, stav 71 (2001).

²⁶ Vidi, na primer Komitet za sprečavanje torture, Izveštaj o Bugarskoj 5, str. 77 i 90 (2008).

²⁷ Vidi, na primer, Komitet za sprečavanje torture, Izveštaj o Islandu 1, stav 69 (1994).

²⁸ Standardna minimalna pravila UN-a, stav 19.

²⁹ Evropska zatvorska pravila, stav 19.4.

³⁰ Isto, stav 19.6.

³¹ Isto, stav 19.7.

³² Isto, stav 22.4.

³³ Standardna minimalna pravila UN-a, stav 20 (1).

³⁴ Evropska zatvorska pravila, stav 22.6.

³⁵ Isto, stav 39.

³⁶ Vidi, na primer, Evropski sud za ljudska prava, *Kudla protiv Poljske*, zahtev br. 30210/96, 26. oktobar 2000, stav 94.

možda i mesecima, zaključani u svojim ćelijama bez obzira koliko su dobri materijalni uslovi u ćelijama.³⁷

Rad u kazneno-popravnom zavodu treba da bude viđen kao „pozitivan element zatvorskog uređenja.“³⁸ Od svih osuđenika ispod starosne dobi za penzionisanje „može se zahtevati da rade, u skladu sa svojim fizičkim i mentalnim sposobnostima koje je odredio lekar.“³⁹ Takođe treba ponuditi priliku da rade i onima koji čekaju suđenje.⁴⁰ Uprava ustanove mora da osigura dovoljno korisnog rada koji će zatvorenima povećati šanse za zaposlenje nakon otpuštanja.⁴¹ Rad ne sme da bude „takav da im može naškoditi“⁴², a zatvorenici bi trebali da budu ravnopravno plaćeni za svoj rad.⁴³

Iz istog razloga, uprava zavoda mora da obezbedi stručno osposobljavanje, posebno za mlade zatvorenike.⁴⁴ Zatvorenici takođe trebaju da imaju koristi od sveobuhvatnih obrazovnih programa koji zadovoljavaju njihove potrebe.⁴⁵ Prioritet treba dati zatvorenima koji su nepismeni ili nemaju stručno obrazovanje, a posebnu pažnju treba posvetiti edukaciji mladih zatvorenika ili zatvorenika sa posebnim potrebama.⁴⁶ Ovi obrazovni programi treba da budu uključeni u glavne tokove obrazovnog sistema kako bi se omogućilo dalje školovanje nakon otpuštanja zatvorenika.⁴⁷

Uprava zavoda takođe treba da obezbedi dovoljno rekreativnih aktivnosti, uključujući sport, igre, kulturne aktivnosti i druge rekreativne aktivnosti.⁴⁸ Zatvorenima treba omogućiti svaki dan najmanje jedan sat fizičke aktivnosti na otvorenom.⁴⁹

Zatvorenima treba dozvoliti da imaju kontakte s spoljašnjim svetom, odnosno, da budu u mogućnosti da komuniciraju sa svojim porodicama i prijateljima. Evropska zatvorska pravila, stav 24.4 propisuje da zatvorenima „treba dopustiti održavanje i razvoj porodičnih odnosa na normalan način što je više moguće.“ Zatvorenima bi trebalo biti dopušteno da budu informisani o javnim poslovima čitajući novine i druge publikacije, slušajući radio i gledajući televiziju.⁵⁰

Ustanove takođe trebaju da osiguraju poštovanje slobode veroispovesti. Prema Evropskim zatvorskim pravilima, stav 29.2, zatvorenima treba omogućiti da „ispovedaju svoju veru i slede svoja uverenja, da prisustvuju službama ili sastancima koje predvode ovlašćeni predstavnici te vere ili uverenja, da imaju pravo na privatnost tokom posete predstavnika svoje religije ili uverenja i da imaju knjige ili literaturu koja se odnosi na njihovu veru i uverenja.“

---

³⁷ Komitet za sprečavanje torture, 2. Opšti izveštaj o aktivnosti KSM, stav 47 (1991).

³⁸ Evropska zatvorska pravila, stav 26.1.

³⁹ Isto, stav 105.2.

⁴⁰ Isto, stav 100.1.

⁴¹ Standardna minimalna pravila UN-a, stav 71,4, Evropska zatvorska pravila, stav 26.2.

⁴² Standardna minimalna pravila UN-a, stav 71,1

⁴³ Isto, stav 76.1

⁴⁴ Isto, stav 71.5, Evropska zatvorska pravila, stav 26.5.

⁴⁵ Evropska zatvorska pravila, stav 28.1.

⁴⁶ Isto, stavovi 28.2 i 28.3.

⁴⁷ Minimalna standardna pravila UN-a, stav 77 (2), Evropska zatvorska pravila, stav 28.7.

⁴⁸ Isto, stav 78, Evropska zatvorska pravila, stav 27.5.

⁴⁹ Isto, stav 21 (1), Evropska zatvorska pravila, stav 27.1.

⁵⁰ Isto, Stavak 39, Evropska zatvorska pravila, stav 24.10.

Kako bi se ispunile obrazovne i rekreativne potrebe pritvorenika i zatvorenika, ustanove treba da imaju dobro opremljene biblioteke. Standardna minimalna pravila UN-a, stav 40, propisuje da „[s] vaka ustanova mora imati biblioteku koju koriste sve kategorije zatvorenika i koja treba da bude adekvatno opremljena knjižnim fondom, odnosno edukativnom literaturom i beletristikom, a zatvorenike treba podsticati da je u potpunosti koriste.“ Uslov da svaka ustanova treba da ima adekvatno opremljenu biblioteku je takođe sadržana u članu 28.5 Evropskih zatvorskih pravila. Slabo opremljene biblioteke koje ne mogu zadovoljiti potrebe zatvorenika su ozbiljna prepreka za njihovu uspešnu reintegraciju u društvo. Te potrebe ne uključuju samo obrazovnu literaturu koja će omogućiti zatvorenicima da steknu nova znanja i veštine, nego i beletristiku, knjige o pravosuđu, ljudskim pravima i drugim oblastima koje su relevantne zatvorenicima i koje će pomoći njihovom ličnom razvoju i pomoći im da se izbore sa stvarnošću zatvorskog života.

f) Disciplinske i kaznene mere

Prema Standardnim minimalnim pravilima UN-a, stav 27, „[d]isciplina i red treba da se održavaju odlučno, ali bez prekomernog ograničavanja izuzev onog potrebnog za bezbedno čuvanje i dobro uređen život u zajednici.“ Ustanove moraju da imaju uspostavljene disciplinske postupke koji omogućuju pritvorenicima i zatvorenicima pravo da budu propisno obavješteni o navodnim prekršajima, da se brane i žale višoj instanci protiv svih izrečenih sankcija.⁵¹ Standardna minimalna pravila UN-a, stav 31 i Evropska zatvorska pravila, stav 60.3 zabranjuju fizičko kažnjavanje, kažnjavanje stavljanjem u samicu, kao i sve druge oblike okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg kažnjavanja zbog disciplinskih prekršaja.

g) Rešavanja po pritužbama

Pritvorenici i zatvorenici treba da imaju pravo da podnesu zahteve ili pritužbe upravi ustanove. Svakom pritvoreniku i zatvoreniku takođe treba biti dozvoljeno da „podnese zahtev ili prigovor bez cenzure na sadržaj, ali u odgovarajućem obliku, centralnoj upravi zatvora, sudskim vlastima, ili drugim propisnim kanalima.“⁵² KSM takođe zauzima stav da ustanove moraju da uspostave efektivan sistem za postupak podnošenja pritužbi i inspekcija kao zaštitne mehanizme ili garancije protiv lošeg ophođenja ili zlostavljanja. Prema KSM, zatvorenici bi trebali da imaju „otvorene mogućnosti da podnesu tužbe kako unutar tako i izvan konteksta zatvorskog sistema, uključujući i mogućnost da imaju poverljiv pristup odgovarajućem organu.“⁵³

IV. Procena

1. Prva faza: Upoznavanje sa stanjem

OEBS je u martu 2009. god. započeo nadgledanje uslova u kazneno- popravnim ustanovama i pritvorskim centrima na Kosovu. OEBS je u periodu od 2. do 6. marta 2009. god. posetio sve kazneno-popravne ustanove i pritvorske centre na Kosovu⁵⁴. Cilj prve faze je bio uspostavljanje kontakta s svim ustanovama i dobijanje opšteg uvida u stanje u kojima se objekti nalaze.

⁵¹ Komitet za sprečavanje torture, 2. Opšti izveštaj o aktivnosti KSM-a, stav 55 (1991), Evropska zatvorska pravila, 57.2 i 59 stav.

⁵² Standardna minimalna pravila UN-a, stav 36 (2).

⁵³ Komitet za sprečavanje torture, 2. Opšti izveštaj o radu KSM , stav 54 (1991).

⁵⁴ Kako je kazneno popravni centar u Smrekovnici/Smrekonicë otvoren 2010, nije bio obuhvaćen OEBS-ovom vežbom nadgledanja.

Direktori svih kazneno-popravnih ustanova/pritvorskih centara na Kosovu⁵⁵ pozdravili su novi vid angažovanja OEBS-a u toj oblasti i ponudili kontinuiranu podršku i transparentnost u odnosu na sve faze projekta nadgledanja kazneno-popravnih ustanova i pritvorskih centara.

U principu, uslovi u kazneno-popravnim ustanovama i pritvorskim centrima na prvi pogled su zadovoljavajući. Međutim, neke starije ustanove koje su izgrađene šezdesetih godina nemaju dovoljno prostora i neke ćelije nemaju odgovarajuće prirodno osvetljenje ili cirkulaciju vazduha.⁵⁶ Ove starije ustanove su obično izgrađene u centru grada, između policijske stanice i zgrade suda. Zbog toga je proširenje objekata teško izvodljivo i obično nije moguće.

Za razliku od većine kazneno-popravnih ustanova i pritvorskih centara na Kosovu, Pritvorski centar u Lipjan/Lipljanu ne suočava se problemima oko prostora. Međutim, to je jedina ustanova gde su se desili slučajevi samoubistva i pokušaja samoubistva u 2008. i 2009. god. Zbog toga je direktor Pritvorskog centra u Lipjan/Lipljanu odlučio da stavi tri osobe u jednu ćeliju, iako prostor dopušta samo dve osobe po ćeliji. Prema rečima direktora, više osoba u ćeliji bi poboljšalo socijalnu kontrolu, a možda i dovelo do manjeg pokušaja samoubistva. Međutim, trebalo bi uzeti u obzir i poboljšane psihološke terapije kao dodatne mere da se smanji broj samoubistva i pokušaja samoubistva.

Pritvorski centri na Kosovu generalno nisu pogodni za dugotrajni pritvor. Međutim, uglavnom zbog nerešenih predmeta u sudovima, mnogi pritvorenici moraju da ostanu duže u pritvorskim centrima koji ne pružaju odgovarajući prostor niti aktivnosti, a i negativno utiču mogućnost za njihovu rehabilitaciju.⁵⁷

Pritvorski centar u severnoj Mitrovici/Mitrovicë suočava se sa posebnim problemima s obzirom na svoj položaj u oblasti naseljenom kosovskim Srbima. Nedostatak osoblja negativno utiče na bezbednost objekta. Teško je zaposliti novo osoblje jer lokalno stanovništvo ne podržava ustanove povezane s kosovskim institucijama. Osim toga, mnoge direktive koje su primljene sa vladinog nivoa u Prishtinë/Priština nisu prevedene na srpski jezik.⁵⁸ Stoga, osoblje kazneno-popravnog zavoda u Mitrovici/Mitrovicë i dalje primenjuje zastarele propise koji su dostupni na srpskom jeziku.⁵⁹

---

⁵⁵ Pritvorni centri na Kosovu (za sudski pritvor i osuđena lica koja izdržavaju kaznu u trajanju do tri meseca) u Gjilan/Gnjilanu, Prishtinë/Prištini, Prizrenu, Lipjan/Lipljan, Pejë/Peću, i severnoj Mitrovici/Mitrovicë. kazneno-popravni centar u Dubrave/Dubravi je jedina kazneno-popravna ustanova na Kosovu za muška odrasla lica (za osuđena lica koja se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne u trajanju više od tri meseca i dugotrajnih zatvorskih kazni). Lipjan/Lipljan je ustanova koja brine o ženskim i maloletnim osobama (za lica koja su osuđena i u sudskom pritvoru).

⁵⁶ Gjilan/Gnjilane, Prishtinë/Priština, Prizren.

⁵⁷ Vidi takođe OEBS, Sektor za nadgledanje pravosudnog sistema, Određivanje pritvora u krivičnom postupku na Kosovu: Sveobuhvatni pregled i analiza zaostalih problema, novembar 2009 (1) i mart 2010 (2. deo).

⁵⁸ Zakon o upotrebi jezika jasno propisuje da su „albanski i srpski jezik i njihova pisma službeni jezici na Kosovu i imaju jednak status u kosovskim institucijama“. Vidi član 2, Zakon Skupštine Kosova, br. 02/L-37 o Upotrebi jezika, koji je proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2006/51, 20. oktobra 2006.

⁵⁹ Ovo se odnosi na uputstva, kao što su Standardne operativne procedure. Nedovoljan broj prevedenih dokumenata kao i loš kvalitet postojećih prevoda negativno utiče na njihovu primenu.

2. Druga faza: Procena materijalnih uslova u kazneno-popravnim zavodima i pritvorskim centrima

U drugoj fazi, OEBS je izvršio detaljnu procenu materijalnih uslova u kazneno-popravnim zavodima i pritvorskim centrima, usredsređujući se na pitanja kao što su veličina i kapacitet ćelija, ventilacija, osvetljenje, tuševi i toaleti.

Tokom poseta sprovedenih u sklopu procene, svi direktori i službenici kazneno-popravnih zavoda i pritvorskih centara pokazali su veoma visoki nivo saradnje, omogućavajući OEBS-u pristup svim delovima njihovih ustanova. Isti su spontano i kad god je to zahtevano od njih, pružali dodatne informacije u pogledu operativnih pitanja. Važno je istaći da najveći nedostaci u ovim ustanovama ne proizilaze iz propusta pojedinačnih direktora ili službenika, već nastaju kao rezultat sistematskih nedostataka koji su prvenstveno izazvani postojećim prostornim ograničenjima u ustanovama i limitiranim sredstvima.

2.1 Materijalni uslovi u ćelijama

a) Veličina i kapacitet

Stopa iskorišćenosti kapaciteta u nekolicini ustanova iznosila je skoro 70% tokom posete iz avgusta 2009. godine (npr, Dubravë/Dubrava 68%, Gjilan/Gnjilane 71%, Pejë/Peć 67%). Navjeća stopa iskorišćenosti kapaciteta bila je u Prishtinë/Prištini, u kojoj se nalazilo 64 pritvorenika u vreme posete, a njeni zvanični kapaciteti iznose 66 pritvorenika. Situacija se donekle promenila tokom propratnih poseta u martu 2010. godine, pošto se stopa iskorišćenosti kapaciteta značajno uvećala u pritvorskim centrima u Pejë/Peći i Lipjan/Lipljanu, tako da su isti bili skoro u potpunosti puni⁶⁰. OEBS je zabrinut oko činjenice da neke od ćelija ne ispunjavaju međunarodne standarde u pogledu veličine i kapaciteta. U vreme sprovođenja poseta, nijedna od ustanova nije bila prepunjena ukoliko je uporedimo sa zvaničnim kapacitetom. Pored toga, ćelije u mnogim ustanovama suviše su male za kapacitete u kojima se koriste. Kako bi se ispunili prihvatljivi međunarodni standardi, broj kreveta po ćeliji trebalo bi da se smanji, stvarajući time celokupnu nižu stopu kapaciteta.

U skladu sa standardima KSM-a, ćelije za jednu osobu trebalo bi da iznose najmanje 6 m². Ovo nije slučaj u Pritvorskom centru u Prishtinë/Prištini (5.53 m²), Pritvorskom centru u Gjilan/Gnjilanu (5.7 m²), Pritvorskom centru u Mitrovici/Mitrovicë (4.32 m²), i bloku 5 kazneno-popravnog zavoda u Dubravë/Dubravi (4.2 m²). Pored toga, udaljenost između zidova u pojedinačnim ćelijama u nekolicini ustanova iznosi manje od najmanje 2 m predloženih od strane KSM-a. U konkretnom smislu, ona iznosi 1.90 m u Gjilan/Gnjilanu, 1.45 m u Mitrovici/Mitrovicë, 1.79 m u bloku br. 5 u kazneno-popravnog zavodu u Dubravë/Dubravi, 1.75 m u bloku 2, i 1.60 m u Pejë/Peći.

Ćelije za dve osobe koje iznose 9 m² definisane su od strane KSM-a kao skućene, a one koje iznose 11-12 m² kao adekvatne. U Mitrovici/Mitrovicë, ćelije koje sadrže dva kreveta iznose približno 6.3 m², dok udaljenost između zidova iznosi 1.82 m. U Prizrenu, krilo D, ćelija u za dve osobe iznosi 8.12m².

---

⁶⁰ Tokom okruglog stola održanog 24. septembra 2010, gde je raspravljano o nacrtu ovog izveštaja sa kazneno-popravnog službom Kosova, OEBS je obavešten da je opšti nivo popunjenosti smanjen od otvaranja popravnog zavoda u Smrekovnici/Smrekonicë

Ćelije za više lica u nekolicini ustanova takođe ne ispunjavaju zahtev od najmanje 4 m² po osobi: Pejė/Peć (4 lica/12.86 m²), Mitrovica/Mitrovicė (4 lica/8.23 m²), Prishtinė/Priština (6 lica/21.4 m²), Gjilan/Gnjilane (6 lica/15-18 m²), Prizren (4 lica/10.86-13.48 m²), Dubravė/Dubrava, blok 2 (6 lica/19.87 m²), Dubravė/Dubrava, blok 3 (4 lica/13.74 m², 6 lica-20m²), Dubravė/Dubrava, blok 4 i 5 (4 lica/11.5m², 6 lica/19.3 m²), Dubravė/Dubrava, blok 7 (8 lica/16.48 m²).⁶¹

Kao što je prikazano u prethodnom delu, neodgovarajuća veličina i kapacitet ćelija problematična je u većini ustanova. Samo Pritvorski centar u Lipjan/Lipljanu i zatvor u Dubravė/Dubravi, blokovi 1, 6, 8 i 10⁶² pružaju adekvatan prostor. Međutim, ove ustanove suočavaju se sa drugim problemima, koji su opisani u nastavku.

b) Osvetljenje, ventilacija i grejanje

Uopšteno gledano, osvetljenje i ventilacija odgovarajući su u skoro svim ustanovama. Ćelije su dovoljno provetrene i prirodno i veštačko svetlo dovoljno je da omogući pritvorenima i zatvorenima da čitaju. Međutim, veštačka rasveta nije dovoljna za čitanje u Pejė/Peći, dok je ventilacija neodgovarajuća tokom letnjih meseci u Pritvorskom centru u Prishtinė/Prištini⁶³ i u blokovima 4, 5, 6 i 7 u Dubravė/Dubravi. Kada je OEBS posetio ove ustanove u avgustu 2009. godine, vazduh u ćelijama je bio veoma ustajao. Problem je dalje pogoršan prenatrpanošću ćelija. Na primer, životni uslovi bili su nezadovoljavajući u ćelijama koje su imale površinu od 21.4 m² u Prishtinė/Prištini gde je šest pritvorenika smešteno tokom posete u avgustu. Sa samo 3.5 m² po osobi, veoma toplim vremenom i neodgovarajućom ventilacijom, uslovi u ćelijama bili su veoma neprijatni.

Grejanje funkcioniše u svim objektima bez većih poteškoća. Međutim, neke direktori istakli su da finansijska ograničenja utiču na obezbeđivanje goriva, što se odražava na uslove u pojedinim ćelijama. Tokom posete marta 2010. godine, Pritvorski centar u Mitrovici/Mitrovicė se suočavao sa problemima sa gorivom za sistem grejanja. Umesto zahtevanih trideset pet tona dizel goriva, oni su dobili osam tona što nije bilo dovoljno za njihove potrebe. Grejanje u blokovima 5 i 7 u Dubravė/Dubravi moglo bi se poboljšati, pošto prema zatvorenima, ćelije nisu dovoljno tople tokom zime.

Prema direktoru pritvora u Prishtinė / Prištini, pritvorena lica su se žalila da je u ćelijama pretoplo leti i prehladno zimi. Da bi rešili ovaj problem, krov objekta je renoviran 2010. Nova dvostruka izolacija na krovu je značajno poboljšanje

c) Sanitarni uslovi

Objekti su uglavnom veoma čisti. Uprava ustanova trebalo bi da bude pohvaljena za svoja nastojanja da održava visoki nivo higijene. Tokom posete, ćelije, hodnici, kancelarije i vanjsko okruženje su bili veoma čisti i dobro održavani. Trebalo bi napomenuti da su kuhinje u svim ustanovama bile posebno dobro održavane.

Toaleti u nekoliko blokova u Kazneno-popravnim zavodu u Dubravė/Dubravi i Kazneno – popravnim zavodu u Lipjan/Lipljanu jesu negativni izuzeci, koji će biti razmotreni u pojedinosti u nastavku.

⁶¹ Pogledajte Aneks 2 u kome se nalazi tabela koja detaljno navodi veličinu i kapacitet ćelija u svim objektima. U vezi sa prenatrpanošću u bloku 7, stanje je poboljšano od tada. Sada četiri umesto osam osoba borave u jednoj ćeliji

⁶² Blok 10 je polu-otvoren objekat, odvojen od drugih blokova

⁶³ Tokom posete oktobra 2010, OEBS je primetio da je ventilacija u pritvoru u Prishtinė/Prištini popravljena.

d) Specifična pitanja koja se tiču objekata

Pritvorski centar u Lipjan/Lipljanu

Iako su veličina i kapacitet pritvorskih ćelija u Lipjan/Lipljanu bili zadovoljavajući, visina plafona od poda iznosila je samo 2.39 m, što je odavalo utisak veoma skućenog prostora. Celokupna zgrada okrečena je u sivo, što je, zajedno sa niskim plafonom, uticalo da zgrada izgleda veoma tmurno i teško. Sa pozitivnije strane, u smislu stanja opravki, prirodnog i veštačkog osvetljenja i ventilacije, materijalni uslovi bili su veoma dobri.

Kao što je pomenuto u poglavlju IV, direktor centra u Lipjan/Lipljanu odlučio je da stavi tri umesto dva pritvorenika u jednu ćeliju nakon slučaja samoubistava i pokušaja samoubistva tokom 2008. i 2009. godine. Ovo je učinjeno kako bi se poboljšala bezbednost suicidalnih pritvorenika kroz veći društveni kontakt, kao i društvenu kontrolu. Od kada je uveden ovaj pristup, nije prijavljen nijedan slučaj samoubistva. Sa druge strane, tri pritvorenika smešteni su u ćeliju za dve osobe, što je smanjilo prostor po pritvoreniku. Prema rečima direktora, pritvorenici su pozdravili ovaj korak, pošto je ćelija pružala dovoljno prostora za ovakvu meru.

Tokom posete oktobra 2010, upravnik pritvora u Lipjan/Lipljanu obavestio je OEBS da odnedavno pritvorena lica i osuđenici borave u različitim krilima. OEBS pozdravlja ovu odluku.⁶⁴

Kazneno-popravni zavod u Lipjan/Lipljanu

Materijalni uslovi bili su posebno loši u Kazneno-popravnom zavodu u Lipjan/Lipljanu u vreme naše prve posete avgusta 2009. godine. Ćelije su bile dobre veličine, i iznosile su oko 24.9 m² za šest lica. Međutim, nisu postojali toaleti unutar ćelija. Postojeći tuševi i toaleti, koji su dotrajali i zahtevali opravku, zaudarali su u vreme posete. Sve, od zidova do podova i nameštaja bilo je zastarelo i dotrajalo, stvarajući sumornu atmosferu. Celokupna ustanova je bila veoma oronula i zahtevala je hitno renoviranje. Pored toga, transformator visokog napona, koji je bio povezan na blok D, predstavljao je opasnost po bezbednost.

Imajući u vidu da maloletnici zahtevaju poseban postup i stimulatívno okruženje kako bi se omogućila njihova rehabilitacija i socijalna reintegracija, materijalni uslovi u ustanovi za maloletnike posebno su problematični. Sumorna atmosfera i oronulo stanje u ustanovi ne predstavljaju odgovarajuće okruženje za maloletnike.

Tokom posete marta 2010. godine, renoviranje je trebalo da započne u dva bloka za smeštaj maloletnika, što predstavlja pozitivan korak ka poboljšavanju sveobuhvatnih uslova. Od oktobra 2010, blok A je u potpunosti obnovljen. Obnova bloka B jos uvek nije započela. Materijalni uslovi u drugim zgradama, kao što je zatvorena sportska sala i centar za stručno usavršavanje, veoma su dobri. Međutim, do sada nisu preduzeti nikakvi koraci po pitanju transformatora visokog napona.

Materijalni uslovi u ustanovi za smeštaj žena bili su veoma dobri, posebno u vezi sa osvetljenjem, ventilaciji, nameštaju, dekoru i opštem stanju opravki. Uprava bi trebalo da bude pohvaljena na nastojanjima da opremi objekat za majku i dete.

---

⁶⁴ Prema Standardim minimalnim pravilima UN-a, paragraf 85(1) "neosuđeni zatvorenici će biti odvojeni od osuđenika."

Ambulanta koja pokriva ženski i maloletnički objekat je u potpunosti obnovljena 2010. OEBS je oktobra 2010 primetio da je ultrazvuk oštećen, što primorava zatvorenice kojima treba ultrazvučni pregled da bude prebačene do drugih ambulanti ili bolnica. Ovakva je oprema neophodna u ženskim popravnim zavodima i mora biti zamenjena što pre je to moguće.

Kazneno-popravni zavod u Dubravě/Dubravi

Uslovi u kazneno-popravnom zavodu u Dubravě/Dubravi variraju u velikoj meri. Na primer, materijalni uslovi su dobri u bloku 6 i u renoviranom bloku 8. Ćelije su adekvatne veličine, dobro osvetljene i odgovarajuće nameštene, sa odvojenim toaletima i lavaboima. Međutim, kompanija koja je renovirala blok 8 nije ugradila odgovarajuće brave; neke od njih ne funkcionišu uopšte. Takođe kabal visokog napona u zajedničkoj prostoriji predstavljao je opasnost prilikom posete OEBS-a zavodu marta 2010. Ovaj problem je sada rešen.

Sa druge strane, materijalni uslovi u drugim blokovima nisu toliko dobri koliko. Na primer, ćelije u blokovima 4 i 5 suviše su male za broj kreveta u njima, a namještaj i stanje u kojem se nalaze su lošiji nego u bloku 6. Curenje vode stvara dodatne probleme u hodnicima i ćelijama u blokovima 3, 4, 5 i 7⁶⁵. Ćelije u bloku 7 nisu opremljene ni stolicama niti stolovima i bile su prenatrpene sa samo 2 m² prostora po zatvoreniku i 8 osoba po ćeliji⁶⁶. Kao što je prethodno pomenuto, prenatrpanost prostora problem je i u blokovima 2, 3, 4 i 5.

Još jedno pitanje koje stvara zabrinutost jeste stanje u kome se nalaze toaleti i tuševi. Iako su zgrade uopšteno, uključujući ćelije, bile veoma čiste tokom naše posete, toaleti i tuševi nisu. Većina njih imala je nešto smeća na podu; neke od njih su smrdjele (blokovi 4 i 10); tuševi su nedostajali u bloku 3; jedan tuš nije radio u bloku 1, a tuševima u blokovima 4, 6 i 10 prekrila je buđ. Pored toga, prozori se nisu mogli otvoriti u toaletima i tuševima u bloku 6 i nije postojala nikakva ventilacija. Pošto ge blok 6 na višem nivou od ostalih blokova, pritisak vode bio je slabiji.

Delove blokova 3, 4, 5 i 10 prekrila je buđ, ne samo u toaletima i tuševima, već i u nekim ćelijama, hodnicima i na delovima poda i plafona. Prisustvo buđi veoma je zabrinjavajuće pošto može predstavljati opasnost po zdravlje.

2.2 Hrana i voda

Prema informacijama dobijenim tokom razgovora sa direktorima ili drugim osobljem, pritvorenici i zatvorenici su imali pristup vodi za piće u svim objektima u svakom trenutku. Pritvorenicima i zatvorenicima se serviraju tri obroka dnevno. Medicinsko osoblje proverava hranu i hranjivu vrednost obroka. Ista hrana poslužuje se osoblju ustanova. Upravu treba pohvaliti za njihova nastojanja da obezbede pritvorenicima obroke dobrog kvaliteta uprkos budžetskim ograničenjima.

2.3 Biblioteke

Tokom posete u avgustu 2009. godine, jedina biblioteka koja je zadovoljavala potrebe pritvorenika ili zatvorenika bila je ona u Kazneno-popravnom zavodu za maloletnike u Lipjan/Lipljanu. Centar je dobio dragocenu donaciju knjiga od UNICEF-a. Ostali zavodi imali su jako mali broj knjiga. U većini slučajeva, "biblioteke" su se sastojale od polica na

---

⁶⁵ Problem curenja vode je rešen u bloku 5

⁶⁶ Uslovi u bloku 7 su od tada poboljšani. Umesto osam, sada samo četiri osobe borave u jednoj ćeliji.

kojima se nalazilo nekoliko starih knjiga koje nisu zadovoljavale obrazovne niti rekreativne potrebe pritvorenika i zatvorenika. Situacija je bila posebno teška u zavodu Dubravë/Dubrava, gde je cela jedna prostorija odvojena za biblioteku. Međutim, oko dve trećine polica bile su potpuno prazne, dok su se na ostalim policama nalazile stare knjige. Prema rečima uprave mnogi zatvorenici izrazili su želju da čitaju, ali je ponuda knjiga u biblioteci bila jako ograničena.

Da bi popravio ovakvu situaciju OEBS je oktobra 2009. g. Kazneno-popravnoj službi Kosova donirao oko 1,200 knjiga, na albanskom i srpskom jeziku, da bi pomogao pritvorskim centrima i kazneno-popravnim zavodima da ispoštuju relevantne standarde ljudskih prava i važeći zakon, kao i da poboljšaju uslovi za pritvorenike i zatvorenike. U okviru donacije nalazile su se stručne knjige, koje su omogućavale pritvorenicima i zatvorenicima da steknu nova saznanja i veštine, kao i knjige lakog štiva, rečnici, knjige o sprovođenju zakona, o ljudskim pravima, kao i knjige iz drugih oblasti koje su bitne za pritvorenike i zatvorenike.

2.4 Otvoreni prostor za rekreaciju

Sve ustanove imaju otvorene prostore za rekreaciju i one obično pružaju mogućnosti i za druge aktivnosti osim šetnje, kao što je stoni tenis. Neki otvoreni prostori za rekreaciju, na primer kao što su oni u Pejë/Peći i Prishtinë/Prištini, imaju jako skučen prostor. Ostale ustanove, kao što su Lipjan/Lipljan i Dubravë/Dubrava imaju velike otvorene prostore za rekreaciju, koji omogućavaju pritvorenicima i zatvorenicima da se bave sportom. Nekoliko ustanova ima i sportske terene i prostorije za rekreaciju u kojima se pritvorenici i zatvorenici mogu baviti raznim aktivnostima. Pristup ovim pogodnostima kao i njihovo korišćenje biće razmotreno u sledećem izveštaju. U nekim otvorenim prostorima za rekreaciju ima jako malo ili nema zaštite od vremenskih uslova, kao što je to slučaj sa pritvorskim centrima u Pejë/Peći, Mitrovici/Mitrovicë i Lipjan/Lipljanu. Iako OEBS ima u vidu bezbednosne probleme koje su po ovom pitanju istakle neke ustanove, ipak bi trebalo da se nađe rešenje da se pritvorenici i zatvorenici zaštite od vremenskih uslova.

2.5 Radni uslovi za osoblje

Osoblje kazneno-popravnih zatvora i pritvorskih centara obavlja važnu javnu službu. Njihov rad ima ključni značaj za uspostavljanje reda, bezbednosti i kontrole u ovim ustanovama, kako bi se osiguralo da se sa pritvorenicima i zatvorenicima postupa na human i pravičan način i da njihova ljudska prava budu ispoštovana. Da bi se ostvarili ovi ciljevi, osoblje mora da bude dobro obučeno, motivisano i da ima podršku. Prema tome, dobri radni uslovi neophodni su da se osigura da osoblje ima dovoljno sredstava i motivacije za obavljanje svojih dužnosti.⁶⁷

Iako je osnovna svrha ovog izveštaja da se izvrši procena materijalnih uslova koji se tiču pritvorenika i zatvorenika, OEBS je tokom posete zapazio da osoblje u ovim ustanovama često nema adekvatne radne uslove, naročito što se tiče prostora. Na primer, u Pritvorskom centru u Prishtinë/Prištini, prostor koji je određen za čuvare izuzetno je skučen i slabo opremljen. U bloku 4, 5 i 6 u Kazneno-popravnim zavodu Dubravë/Dubrava, čuvari su smešteni u hodnicima jer kancelarije nisu dovoljno velike za sve njih. U bloku 9 u zdravstvenom objektu prozori u prostoriji za osoblje slomljeni su još od 1999. g. i zato je u

---

⁶⁷ Za više informacija, molimo vas pogledajte: Coyle, A, (2002), *A Human Rights Approach to Prison Management (Pristup na bazi ljudskih prava za zatvorsko rukovodstvo)*, International Centre for Prison Studies, United Kingdom (Međunarodni centar za ispitivanje zatvora, Ujedinjeno Kraljevstvo).

njoj jako hladno i vetrovito. Šta više, radijator u bloku 9 ne funkcioniše dobro. Neki od toaleta za osoblje, posebno u bloku 4, su u veoma lošem stanju.

V. Perspektive

1. Perspektiva OEBS-ovog Projekta nadgledanja kazneno-popravnih zavoda i pritvorskih centara

OEBS je počeo da nadgleda kazneno-popravne zavode i pritvorske centre 2009. Izveštaji koje je OEBS napisao povodom nadgledanja ovih ustanova mogao bi da posluži Kazneno-popravnoj službi Kosova kao sredstvo za privlačenje donatorske finansijske pomoći.

Iako su neke nevladine organizacije (NVO) i neke države uključene u pružanje pomoći ili nadgledanje ovih ustanova na Kosovu, čini se da ipak ne postoji sistematski pristup ovom pitanju. EULEX preko svog *Programa praćenja, podučavanja i savetovanja* aktivno radi u Kazneno-popravnom zavodu u Dubravě/Dubravi i u Pritvorskom centru u Lipjan/Lipljanu. Međutim, oni se ne fokusiraju na pitanja ljudskih prava.⁶⁸ “Kosovski rehabilitacioni centar za žrtve mučenja” (KRCT) jedna je od lokalnih NVO koja radi na nadgledanju kazneno-popravnih zavoda i pritvorskih centara na Kosovu. Međutim, njihov potencijal nadgledanja je limitiran pošto imaju mali tim i nemaju osoblje na terenu. Kao jedina NVO koja ima veliko iskustvo i sistematski pristup ovom pitanju, oni su jedna od najvažnijih NVO-a za nadgledanje ovih ustanova. Da bi se održale u svom radu, KRCT kao i druge profesionalne lokalne NVO trebalo bi da imaju stalnu podršku kako lokalnih institucija tako i međunarodnih organizacija.

Ostale lokalne institucije ili organizacije povremeno se bave ovim pitanjem, ili imaju drugačiji pristup, kao što je Institucija ombudsmana Kosova (OIK) ili lokalna NVO “Savet za odbranu ljudskih prava i sloboda”. OIK, kao i većina institucija ombudsmana, reaktivno reaguje na probleme u kazneno-popravnim zavodima i pritvorskim centrima, to jest posećuje pritvorenike i zatvorenike ako oni podnesu žalbu putem kutija za žalbe koje je OIK postavila u ovim ustanovama.⁶⁹ Međutim, u 2009. g., OIK je takođe počela sa povremenim, proaktivnim posetama ustanovama. Ovo treba pohvaliti, imajući u vidu potencijalnu ulogu OIK-a u budućem institucionalizovanom lokalnom mehanizmu za nadgledanje.

2. Pristup

Pristup kazneno-popravnim zavodima i pritvorskim centrima pod upravom Kazneno-popravne službe Kosova bilo je problematično pitanje najmanje u nekoliko slučajeva. Lokalne NVO i sam OEBS, ponekad su imali teškoće da pristupe i razgovaraju sa pritvorenicima i zatvorenicima. Iako je sasvim razumljivo da posete treba da se najave i koordiniraju sa upravnicima ustanova, čini se da je sadašnja procedura previše restriktivna i centralizovana. Kazneno-popravna služba sasvim je dobro saradivala i bila predusretljiva prilikom prvih poseta i ocena materijalnih uslova koje je uradio OEBS. Međutim, mnogo više su oklevali da odobre pristup pritvorenicima i zatvorenicima koji su zahtevali da razgovaraju sa posmatračima iz OEBS-a. U ovim primerima, upravnici ustanova tražili su da u svakoj prilici OEBS dobije odobrenje od komesara Kazneno-popravne službe, iako je prethodno dobijena usmena saglasnost komesara kojom se odobrava pristup pritvorenicima i zatvorenicima ako je to koordinisano sa upravnicima. Smetnje da se dobije pristup

⁶⁸ EULEX takođe radi na obezbeđenju pratnje za pritvorenike i zatvorenike u svim regionima.

⁶⁹ OIK je postavio kutije za žalbe u svim kazneno-popravnim zavodima i pritvorskim centrima na Kosovu. Pristup ovim kutijama ima samo osoblje OIK-a, koje može pročitati pisma koja su podneli pritvorenici.

prিতvoreniciima i zatvoreniciima dovele su do kašnjenja poseta, a krajnji rezultat toga bilo je ograničenje prava pritvorenika i zatvorenika da razgovaraju sa predstavnicima neutralnih organizacija. Pošto bi decentralizovaniji sistem poseta pritvoreniciima i zatvoreniciima stvorio dodatni administrativni teret, bilo bi efikasnije da se uspostavi mehanizam za nadgledanje kako od strane međunarodnih tako i od strane lokalnih organizacija.

3. Uspostavljanje institucionalizovanog sistema poseta na Kosovu

Godine 2006. stupio je na snagu Opcioni protokol Konvencije protiv mučenja i ostalog surovog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (OPKPM). Do februara 2010. g. 50 država potpisnica ratifikovalo je OPKPM, a među njima i nekoliko zemalja iz regiona Balkana,⁷⁰ koje sada nastoje da sprovedu njegove dalekosežne odredbe.

Cilj OPKPM-a je da „uspostavi sistem redovnih poseta koje će vršiti međunarodna i nacionalna tela u mestima u kojima su smeštena lica lišena slobode, da bi se sprečilo mučenje i ostalo surovo, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje.”⁷¹ Osim osnivanja Podkomiteta za sprečavanje mučenja i ostalog surovog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja u okviru Komiteta protiv mučenja, jedna od glavnih odredbi u OPKPM-u je da se uspostave Nacionalni preventivni mehanizmi (NPM). Konkretno, “svaka država potpisnica dužna je da uspostavi, odredi ili održava na nacionalnom nivou jedno ili nekoliko tela koja će obavljati ovakve posete radi sprečavanja mučenja ili ostalog surovog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu pominje se kao nacionalni preventivni mehanizam).”⁷²

OPKPM je prilično fleksibilan kada se radi o strukturi NPM-a. Mnogi koji sprovode ove odredbe opredelili su se za pristup “Ombudsman plus”, jer su koristili postojeće institucije (tj. Instituciju ombudsmana) i organizacije (tj. NVO koje su aktivne u sferi nadgledanja pritvora) da uspostave NPM. Jedan bitan faktor kada se uspostavlja NPM je da se osigura određeni stepen nezavisnosti, čak i ako u to treba da se uključe i vladina tela. Stepenn nezavisnosti utiče kako na funkcionalne (propisno finansiranje, donošenje odluka o finansijama, imunitet) tako i na kadrovske aspekte mehanizma (postavljenje, sastav i razrešenje).

Kosovske institucije trebalo bi ohrabriti da primenjuju odredbe OPKPM-a u pogledu NPM, naročito one koje se tiče održivog lokalnog nadgledanja kazneno-popravnih zavoda i pritvorskih centara. Ovo ima izuzetan značaj, u svetlu činjenice da je sistem redovnih poseta mestima u kojima se nalaze lica koja su lišena slobode ključni element za ocenu usklađenosti rada kosovskih institucija sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

Lokalne NVO koje već vrše redovne posete kazneno-popravnim zavodima i pritvorskima centrima na Kosovu mogle bi da odigraju vitalnu ulogu u ohrabivanju uspostavljanja lokalnog mehanizma za nadgledanje. Neke NVO počele su da šire svest građana o ovakvom mehanizmu, naročito KRCT, koji je organizovao konferencije o NPM-u u 2009. Na dve održane konferencije, učesnici iz Kazneno-popravne službe Kosova, policije, međunarodnih organizacija i NVO-a pozdravili su buduće uspostavljanje lokalnog mehanizma za nadgledanje na Kosovu. Ovo je dragoceni prvi korak i temelj koji sada treba da se ojača. OEBS je stoga organizovao radionicu 2010 da okupi ove lokalne institucije i organizacije

⁷⁰ Među njima su Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Crna Gora i Srbija.

⁷¹ Opcioni protokol uz Konvenciju protiv mučenja i ostalog surovog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja usvojen je 18. decembra 2002. na 57. sednici Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, A/RES/57/199, Deo I, član 1.

⁷² Ibid, član 3.

koje bi potencijalno činile deo ovakvog mehanizma za nadgledanje. Ovi neformalni sastanci su se pokazali vrlo korisnima, u kojima raspravu vode Ombudsperson, KRCT, i Savet za odbranu ljudskih prava i sloboda.

U nekoliko susreta, upravnici pritvora, kao i komesar kazneno-popravne službe, složili su se s važnošću stvaranja takvog mehanizma za nadgledanje, jer bi za kazneno-popravnu službu bilo od koristi u smislu usaglašenja poseta različitih organizacija pritvorima.

VI. Zaključci i preporuke

Generalno gledano, materijalni uslovi u kazneno-popravnim zavodima i pritvorskim centrima su zadovoljavajući. Međutim, određene stvari bi se mogle poboljšati, prvenstveno vezano za veličinu i kapacitet ćelija. Ova situacija mogla bi znatno da se popravi ako bi se smanji broj osoba u ćelijama, čime bi se osiguralo da njihova veličina bude u skladu sa međunarodnim standardima. Ostali problemi obuhvataju slabu ventilaciju, neodgovarajuće toalete i tuševe u nekoliko ustanova, kao i loše održavanje u nekoliko ustanova.

Kao što je već pomenuto, pošto su ove ustanove izgrađene u 1960-im godinama one se ne mogu proširiti zato što se nalaze u gradskim centrima i između zgrada suda i policije. Njihova obnova predstavlja kratkoročno rešenje, jer ne rešava probleme neadekvatnog prostora. Manje obnove, kao što su krečenje zidova i popravka vodovodnih cevi koje cure zbog starosti sistema, takođe dovode samo do privremenih poboljšanja. Zato bi lokalne institucije trebalo da se opredele za dugoročnu strategiju i da investiraju u izgradnju novih ustanova za pritvor, a ne da stalno obnavljaju stare ustanove.

U pogledu gore navedenog, OEBS preporučuje sledeće:

1. Materijalni uslovi

- Veličina i kapacitet ćelija u mnogim ustanovama ne zadovoljava međunarodne standarde. Potrebno je uložiti napore da se smanji broj osoba u ćelijama i da se osigura da veličina ćelija bude dovoljna za broj pritvorenika ili zatvorenika koji su smešteni u njima.
- Obezbediti odgovarajuće osvetljenje i ventilaciju u svim ustanovama.
- Pritvorski centar u Lipjan/Lipljanu okrečen je sivo, što ustanovu čini sumornom. Potrebno je uložiti napore da se ovoj ustanovi da prijatniji izgled, što bi pozitivno uticalo kako na pritvorenike tako i na osoblje.
- Kazneno-popravni zavod za maloletnike u Lipjan/Lipljanu nalazi se u stanju raspadanja i uopšte nije pogodna sredina za maloletnike. Ćelije, toaleti i tuševi trebalo bi u potpunosti da se obnove. OEBS pozdravlja obnovu dva bloka u ustanovi za maloletnike koja je planirana za 2010 godinu. OEBS će ponovo proceniti uslove u ovoj ustanovi kada se obnova završi.
- Buđ koja postoji u Kazneno-popravnim zavodu u Dubravě/Dubravi predstavlja opasnost za zdravlje. Potrebno je uložiti napore da se ta buđ otkloni i da se spreči da se ona ponovo pojavi.

2. Nadgledanje kazнено-popravnih zavoda i pritvorskih jedinica

- Lokalne nevladine organizacije i međunarodne organizacije koje rade na nadgledanju ovih ustanove ne bi trebalo da imaju smetnji prilikom pristupa pritvorenicima i zatvorenicima. Da bi se to osiguralo, Kazнено-popravna služba bi trebalo da osmisli decentralizovani institucionalni sistem, kojim bi se poštovao raspored posete pritvorenicima i zatvorenicima.
- Nadležne lokalne institucije treba da podrže uspostavljanje održivog lokalnog mehanizma za nadgledanje. Kao primer za to može poslužiti NPM OPKPM-a. Ministarstvo pravde i/ili Institucija ombudsmana na Kosovu treba da obrazuje radnu grupu za ovo pitanje, koja bi se sastojala od nadležnih aktera. Prilikom uspostavljanja bi trebalo da se uzmu u obzir iskustva iz regiona.

VII. Aneks

1. Šema ustanova⁷³

Ključ:

	Ispunjava ili premašuje međunarodne standarde
	Jedva prihvatljivo ili na granici ispod međunarodnih standarda
	Ne ispunjava prihvatljive međunarodne standarde

Ustanova		Prirodna svetlost	Veštačka svetlost	Ventilacija	Grejanje	Toaleti	Tuševi	Sanitarni čvor	Opšte stanje popravke
Dubravë/ Dubrava	Blok 1								
	Blok 2								
	Blok 3								
	Blok 4								
	Blok 5								
	Blok 6								
	Blok 7 ⁷⁴								
	Blok 8								
	Blok 9								
	Blok 10								
Gjilan/Gnjilane									
Pritvorski centar u Lipjan/Lipljanu									
Lipjan/Lipljan	za maloletnike								
	za žene								
Mitrovica/Mitrovicë									
Pejë/Peć									
Prishtinë/Priština									
Prizren									

⁷³ Molimo vas obratite pažnju da sledeća šema daje opšti pregled materijalnih uslova u kazneno-popravnim zavodima odnosno pritvorskim centrima. Šema se odnosi na uslove iz maja 2010 i ne uključuje novitete ili obnove od tada.

⁷⁴ Tokom posete oktobra 2010, OEBS je primetio da je blok 7 pretvoren u deo bolnice..

2. Šema ustanova, pojedinačne ćelije

Ustanova	Blok	Kapacitet	Veličina ćelije	Metara po osobi
Dubravë/Dubrava	1	2	12.84	6.42
	2	1	7.00	7.00 ⁷⁵
		2	14.00	7.00
	3	6	19.87	3.31
		6	20.00	3.33
	4	4	13.74	3.43
		4	11.50	2.88
	5	6	19.30	3.22
		4	11.50	2.88
	6	6	19.30	3.22
		1	4.22	4.22
	7	4	18.18	4.55
	8	8	16.48	2.06
		1	7.31	7.31
	10	4	15.87	3.96
		3	15.48	5.16
Gjilan/Gnjilane	4	20.87	5.22	
	6	18.00	3.00	
	6	15.00	2.50	
		1	5.70	5.70

⁷⁵ Samo 1.75 m između zidova.

Kazneno-popravni zavod	Blok	Kapacitet	Veličina ćelije	Metara po osobi
Lipjan/Lipljan	za maloletnike	2	13.87	6.93
		6	24.90	4.15
	za žene	2	12.20	6.10
Pritvorski centar u Lipjan/Lipljanu		1	6.12	6.12
		3	15.69	5.23
Mitrovica/Mitrovicë		4	8.23	2.06
		2	6.28	3.14
Pejë/Peć		1	4.32	4.32
		1	6.56	6.56 ⁷⁶
Prishtinë/Priština		4	12.86	3.21
		1	5.53	5.53
Prizren		6	21.40	3.56
		4	16.42	4.10
	A	4	10.86	2.71
	B	1	6.24	6.24
		4	10.86	2.71
	C	4	13.48	3.37
		4	10.86	2.71
	D	4	13.48	3.37
		2	8.12	4.06
		4	11.32	2.83
	4	16.4	4.11	

⁷⁶ Samo 1.6 m između zidova.